

2. Феноменът „Съвременни руини“

Климент Иванов
департамент „Архитектура“
програма „Архитектура“, НБУ

„Съвременните руини“ представляват социален феномен на нашето време, изследването на който придобива все по-голяма популярност сред модерната научна мисъл. „Академичните изследвания на съвременното минало са разпространени в множество научни дисциплини – в историята и литературата, социологията и сега все повече в археологията, антропологията, културното наследство, културната география и различните видове изкуства“ [1]. В действителност през последните двадесет години се наблюдава истинска *Ruinenlust**, която, както посочват и ДеСилви, и Еденсор (2012) „навява странно ехо от по-ранни мании по порутеното и упадъка“ [2]. Настоящата статия се стреми да покаже съвременните руини от архитектурна гледна точка, като разгледа тяхното място в архитектурната наука и потенциалното им значение за нея. (ил. 1) Нейната цел е едновременно да информира и заинтригува научната архитектурна колегия, като послужи за провокация за бъдещи изследвания по тази тема. Тя е конкретно насочена и към архитектите-проектанти в България, тъй като досега причини от разнообразен характер са отклонявали тяхното внимание от тази неразработена територия за архитектурно творчество. Заради това и всички илюстрации към текста, където е възможно, са от България и са от български автори.

Поради различията при употребата на сходни думи в българския и английския език, е необходимо да се изясни точното наименование на понятието. В английско-езичната литература то е „*Modern ruins*“. Думата „*modern*“, популярна в българския език като „модерен“, на английски означава „съвременен“, а не „моден“, както е възприето у нас. Затова българския превод на понятието, който е възприет в статията, е „Съвременни руини“.

От най-дълбока древност хората откриват останки и проявления от по-стари култури, които са съществували на дадено място преди тях. Руините винаги съпътстват човешката цивилизация

Ил. 1. „Kremikovci“, кв. Кремиковци, гр. София
© George Palov

в нейната история и се явяват като мерило за развитието на настоящата култура спрямо тази на предшествалите я обитатели. Така у хората постепенно се изгражда и налага едно определено отношение на уважение, а понякога и на страхопочитание, към останките от миналото. С течение на годините и вековете това отношение допълнително се засилва и затвърдява, благодарение на дистанцията във времето между съвременниците и древните създатели. (ил. 2) „Съвременният наблюдател на старинни паметници получава естетическо удовлетворение не от степента на запазе-

Ил. 2. Червената църква, край гр. Перущица,
© ludetini2.blogspot.com

ност, а от продължаващия и несекващ цикъл на промяна в природата.“ [3]. Руините пораждават значително психологическо и емоционално въздействие и върху съвременните наблюдатели. То е многопластово, като провокира пъстра палитра от впечатления, емоции и спомени. Поради това въздействието на руините е предмет на изучаване от редица науки, които се занимават с човека и неговото възприятие за света. Ето как описва това от гледна точка на архитектурата архитектурният историк Спиро Костоф:

„Съзерцанието на руините има едновременно морална и естетическа страна: морална, че ни кара да се замислим, че всички неща, включително и нашите лични достижения, са преходни, и да приемем суетата на човешките усилия; естетическа, защото руините са идеалният посланик на живописната красота, очукана, сурова, с интригуващи шарки и назъбени ръбове – абсолютната противоположност на култивираната завършеност на съвременните творения.“ [4]

Древните и класически руини оказват съществено въздействие върху историята на всички изкуства в Европа и особено върху архитектурата. Това влияние започва още през Ренесанса, преминава през интерпретациите на Барока и Романтизма и достига до Класицизма и Неокласицизма. Тези влияния са добре известни и се изучават в учебните програми в университетите, затова не е необходимо да се разглеждат подробно в тази статия. Тук се разглеждат два примера, които илюстрират подчертано нестандартни и странни подходи към руините в архитектурно отношение.

През XVIII в. се заражда едно особено влечение към руините, станало известно като *Ruinenlust* – „жажда за руини“, което може да бъде видяно в творбите на Каспар Давид Фридрих или на Йохан Волфганг фон Гьоте. Но то се проявява най-силно като куриоз в историята на световната архитектурна практика. В богатите имения на аристокрацията по това време започват да се изграждат живописни изкуствени руини на порутени класически храмове или погълнати от зеленина разрушени готически замъци (ил. 3). Във Великобритания стигат до там, че дори заселват отшелници, които да живеят в тях срещу заплащане. Сред представителите на артистичните среди, и претендиращите за такива, става модно да се прехласват и вдъхновяват от разрушените останки от миналото. Така изкуствените руини се явяват като символ на желанието за различност от заобикалящата действителност чрез максимално достоверно пресъздаване на изкуствена такава.

„Руинирани отшелнически убежища и порутени псевдо-класически храмове се появяват в представителните градини (паркове – бел. прев.), проектирани да провокират у наблюдателя определена група от емоции и да подтикнат към размисъл върху естетиката на насладата от упадъка.“ [5]

През 1934 година архитектът на Адолф Хитлер – Алберт Шпеер, публикува своята „Теория за ценността на руините“ (*Die Ruinenwerttheorie*). Основната концепция в нея е, че представителните сгради трябва бъдат респектиращи, монументални и да са проектирани по такъв начин, че да продължават да изглеждат внушително дори и след като се превърнат в руини. Монументалната архитектура е била възприемана като „единственият подходящ архитектурен образ на една вечна империя“ и е била считана за „политическо оръжие и построена пропаганда“ [6]. Теорията е предложена като стратегия за работата по знакови сгради в град Берлин, замислен като бъдеща

Ил. 3. Храмът на модерната философия, парк „Jean-Jacques Rousseau“, Франция ©Parisetete

световна столица на Третия райх, и по-конкретно за комплекса за Олимпийските игри през 1936 година [7] (ил. 4). Въпреки че идеята сградите да бъдат показвани как ще изглеждат в далечно бъдеще не е нова, налагането ѝ като основна концепция при архитектурното проектиране се среща за пръв път и така променя основната задача на проектанта. В своите мемоари Шпеер описва проблема с бъдещите руини по следния начин:

„Моята „теория“ беше предназначена да се справи с този проблем. Чрез използването на специални материали и чрез прилагането на определени статически принципи, ние би трябвало да можем да изградим конструкции, които дори и във вид на руини, след стотици или (каквито бяха нашите предвиждания) хиляди години биха малко или много наподобявали римските модели.“ [8]

Под понятието **„руини“** обикновено се имат предвид исторически останки от по-далечното минало. Те се приемат за ценни по подразбиране заради тяхната възраст – тази особеност, наречена *„възрастова ценност“* (*age-value*), е отбелязана и формулирана от Рийгл още през 1908 година: *„Възрастовата ценност на паметника се разкрива още на пръв поглед от неговия старовремски вид.“* [9]. Останките от миналото, които попадат в тази категория, се определят като **„исторически руини“**. Това определение им е дадено не заради тяхната историческа значимост, а за да се подчертае дистанцията във времето между създаването им и съвремението, както и за да се отличават от останалите по-нови артефакти. Тук трябва да се отбележи, че понятието „исторически руини“ не съвпада с понятието „недвижими културни ценности“. Културните ценности се обявяват от специализирани държавни или обществени институции и са предмет на опазване от специални закони. Така избрани исторически руини могат да бъдат вписани като културни ценности, но не всички от тях са такива.

„Съвременните руини“ са архитектурни обекти в руинен вид, построени през двадесети и началото на двадесет и първи век – периода на *„близкото и съвременното минало“* [10]. Някои автори дори скъсяват този период от втората половина на миналия век. Появата на съвременните руини е характерна за развитите, постиндустриални общества. По тази причина те се срещат предимно в западноевропейските страни и САЩ, но в наше време към тях вече се включват и източноевропейските страни заедно с Русия [11], както и някои от буйно развиващите се азиатски икономики. Тези руини са проявление на архитектурно-строителния аспект на съвременното консуматорско общество и *„...се явяват като показател за ускорения темп на настъпване на промените не само в материалите, конструкцията или бившата функция, но също и на обществото като цяло.“* [12]

Съвременните руини обхващат богата гама от типове обекти, която непрекъснато се допълва от нови представители. Традиционно това са бивши индустриални обекти от периода на промишления бум, който включва отделни здания (ил. 5) или заводски комплекси (ил. 1), а в Русия – и цели градове. Към тях също се добавят и военни инсталации и останки от Студената война; сгради – символи на бивши тоталитарни режими; изоставени селища в провинциални райони; бивши индустриални крайградски територии; неизползваеми железопътни и други транспортни съоръжения (ил. 6); и дори останки, свързани с мореплаването [13]. В по-ново време към групата на

Ил. 4. Олимпийски стадион, гр. Берлин – 1936 г.

©germanpostalhistory.com

Ил. 5. Бивше котелно, кв. „Дианабад“, гр. София
©Климент Иванов

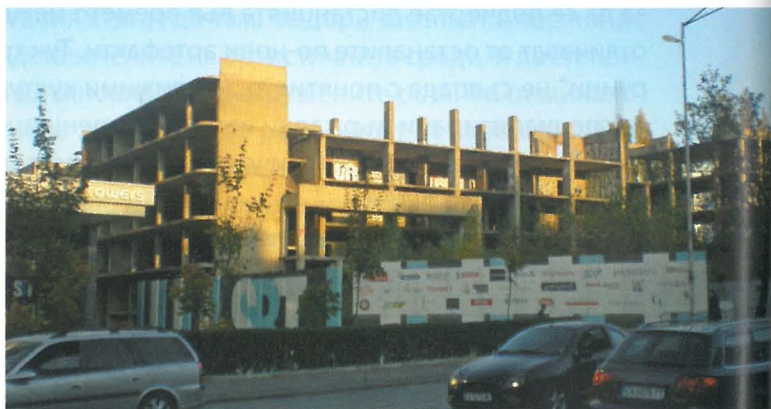

Ил. 6. „Abandoned“, България ©Йовко Ламбрев

съвременните руини се добавят и едромащабни търговски сгради (молове); големи многофамилни жилищни сгради в силно урбанизирани райони; както и остатъците от строителния бум и развлекателната индустрия по курортите (ил. 7). Всички те представляват архитектурни, инженерни или урбанистични обекти, които са загубили своята първоначална функция или тя вече е станала неактуална. Поради тази причина са изоставени и се намират в различна степен на упадък и разрушаване. Тук трябва да се разгледа и една особено характерна група от представители на съвременните руини – недовършените сгради (ил. 8). Тези обекти всъщност не се превръщат в руини след период на разцвет и упадък, а се пренасят директно до следващото състояние – това на руини, още преди да бъдат построени. Р. Смитсън в своите есета ги нарича „преобърнати руини“ (*ruins in reverse*) [14].

Ил. 7. „Творчески екологичен комплекс“, местност Аркутино ©Климент Иванов

Ил. 8. Недовършена обществена сграда, кв. „Дианабад“, гр. София ©Климент Иванов

За да може статията да бъде фокусирана върху конкретни проблеми на съвременни руини е необходимо да се въведе ограничение в типовете обекти, които се разглеждат в нея. Статията се стреми да насочи вниманието към този съвременен феномен най-вече на архитектите и в по-малка степен на урбанистите и планърите. Поради това тя е концентрирана най-вече върху самостоятелни сгради и съоръжения или върху сравнително малки комплекси от сгради. Тя не се занимава с градски територии или с цели селища.

В архитектурната наука интересът към съвременните руини е все още в начална форма, но необходимостта от академични проучвания в тази област вече е видимо назряла. Специализираните институции, които оценяват обектите на културното наследство, също не проявяват почти

никакво отношение към тях. В същото време „истинските“ историческите руини продължават да бъдат във фокуса на тяхното внимание. Тим Еденсор предлага едно обяснение защо съвременните руини остават в покрайнините на обществения интерес, което може би е в сила и за академичния. Неговото обяснение визира конкретно археологията, но е също толкова актуално и по отношение на архитектурата: „Историческите руини са най-често внимателно сценографирани, натъкмени и живописни, и така осигуряват на посетителите едно дисциплинирано и пречистено пространство.“ [15]. При тях всякакви по-късни наслагвания, растения или отпадъци са старателно премахнати, защото всички тези елементи се третират като примеси към автентичността на обекта. След консервацията руините изглеждат като нови и сякаш са неподвластни на времето и на разрухата. Всъщност овладяването на процеса на разруха винаги е била основна цел на мероприятията по опазване, за да могат експонираните руини да изглеждат по точно определен и търсен начин. Модерните руини, от друга страна, са порутени и обрुшени. При тях бетонът е прояден, зидовете са разрушени, мазилката е опаднала, а теренът е обрасъл с растения. Те се явяват като жив пример за упадък, разруха и забрава. А това са все неща, които са в противоречие с лансираните в съвременното общество концепции за опазване и устойчивост.

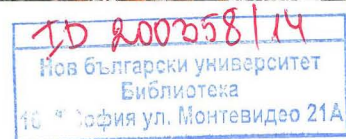
В това отношение архитектурата вече е изпреварена от представителите на хуманитарните и обществените науки. Особено ясно това се забелязва при изкуствата и най-вече при фотографията. При нея дори се е оформило самостоятелно течение, известно като *Ruin porn*** – „Мания по руини“, което издирва и показва атрактивни и пищни фотографии на места на упадък и разруха (ил. 9). Някои от известните имена в бранша демонстрират засилен интерес към темата и вече има редица проведени фотографски изложби и множество издадени албуми и книги.

Историческите руини като понятие по традиция се свързват предимно с научни дисциплини като историята и археологията. А когато те се свързват и с архитектурата, обикновено се очаква нейното участие да се ограничи с дейности като консервация и реставрация, които на практика допълват откритията и изводите на предишните две науки. По-сериозна архитектурна намеса спрямо останките от минало обикновено не се очаква, а ако такава бъде предложена или изпълнена, на нея се гледа като на прекрочване на границата на позволената намеса и дори като посегателство към тях.

При съвременните руини обаче този проблем практически не съществува, тъй като те обикновено не са обект на интерес нито на обществеността, нито на институциите, а въпросът за тяхната евентуална културна ценност тепърва предстои да бъде поставен на дневен ред за разглеждане и анализ. Всъщност всякакъв вид внимание, проявено към тях, би им бил по-скоро от полза, отколкото във вреда. Така съвременните руини предлагат обилен архитектурен материал едновременно за изследователска и за проектантска работа. Той е впечатляващо богат и като количество, и като потенциална ценност на обектите, от които е съставен. В бъдеще се очаква архитектурната наука да разкрие и разработи този потенциал, като го включи в палитрата от обекти, привични за предмет на нейната дейност. Освен това, архитектурата се намира в уникална позиция спрямо останалите науки, които се занимават с тази тема. Поради своя специфичен характер тя съчетава в себе си научна

Ил. 9. „History in red“, кв. Кремиковци, гр. София ©George Palov

и приложна дейност и за разлика от другите науки е в състояние не само да изучава останките от миналото, но и да упражнява реално въздействие върху тях. Това въздействие се изразява в прилагане на архитектурни средства за намеса, които са насочени към придаване на нова функция на руинираните обекти с цел тяхното повторно оживяване и социализиране. Благодарение на тези мерки руините могат да бъдат опазени от естествено или нарочно унищожаване, което неминуемо би ги очаквало в бъдеще, и съхранени за поколенията. Поради това, че много от тях са разположени в съществуваща градска среда, със свои характерни излъчване и атмосфера, опазването на тези сгради и комплекси като резултат би довело до запазване и на тази среда и съхраняването на специфичното усещане за място и принадлежност. По-долу се представя един пример на промяна на функцията на бивша индустриална сграда в кв. „Кючук Париж“, гр. Пловдив – котелно на завод е адаптирано в съвременна сграда за рекламна агенция и печатница. Проектант – Климент Иванов Архитекти [16]. (ил. 10, 11)

Ил. 10. Бивше котелно – съществуващо положение
©Климент Иванов Архитекти

Ил. 11. Бивше котелно – нов проект
©Климент Иванов Архитекти

Тази статия цели да осветли и посочи съвременните руини като изключително подходящи обекти за архитектурна работа. При тях архитектурната намеса е не само възможна и позволена, но дори е желателна и необходима за тяхното бъдещо съхраняване и социализиране. Най-важното е, че е възможно тези обекти да бъдат опазени с чисто архитектурни средства, без да се налага намеса на държавни инстанции, специализирани институции или нормативни актове. Освен това, не трябва да се забравя, че значителна част от тях са разположени в непосредствена близост до архитектите, в близките околности и дори в регулационните граници на градовете, в които живеем и работим. А това е буквално пред очите и моливите ни.

Термини:

- * *Ruinenlust* е термин с немски произход, който вече се е наложил в специализираната литература. Той произлиза от немския Романтизъм от XVIII в. и в съвременното си значение означава: естетическа или артистична наслада от разрушеното, понякога възприемана като обсебваща или маниакална. Като термин той се припокрива частично с *Ruin Porn*, който обозначава подобни проявления във фотографията.
- ** *Ruin Porn* е термин, който вече се е наложил в интернет пространството. Значението му на английски език показва не толкова обидно значение, а по-скоро такова, свързано със засилен интерес към темата. Наименованието е трудно да бъде преведено точно на български език и затова е предложен по-горния свободен превод. Той произлиза от заигравка с богатството от значения на думата „*porn*“ в съвременния английски език, които все още не са навлезли в българския език. Освен познатия ѝ у нас смисъл, тя означава и дейност, често уважавана и легитимна такава, която ангажира значителна част от вниманието и времето на аудиторията чрез зрително възприятие на обекти, свързани с нея [17].

Библиография

1. Harrison, R., Schofield, J. *After Modernity. Archaeological Approaches to the Contemporary Past*. Oxford: Oxford University Press, 2010. • *Academic research into the contemporary past is common to a range of academic fields – in history and literature, sociology, and increasingly now in archaeology, anthropology, heritage, cultural geography, and the arts.*
2. DeSilvey, C., Edensor, T. „Reckoning with ruins“. – В: *Progress in Human Geography*, брой 37, 2012. стр. 465 – 485. • ... *which carries strange echoes of earlier obsessions with ruination and decay.*
3. Riegl, Alois. „The Modern Cult of Monuments: Its Essence and Its Development“. [1903] – В *Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage*. Ред. Price, N. S., Talley, M. K., Vaccaro, A. M. J. Paul Getty Trust, 1996. стр. 72. • *The modern viewer of old monument receives aesthetic satisfaction not from the stasis of preservation but from the continuous and unceasing cycle of change in nature.*
4. Kostof, Spiro. *A History of Architecture: Settings and Rituals*. New York: Oxford University Press, 1995. стр. 554. • *The contemplation of ruins had both a moral and an aesthetic side: moral, in that we were forced to think that all things, our own accomplishments included, must pass, and to accept the vanity of human effort; aesthetic, because ruins were ideal conveyors of picturesque beauty, battered, rough, with intriguing textures and jagged ends – the very opposite of the cultivated finish of contemporary designs.*
5. DeSilvey, C., Edensor, T. 2012. • *Ruined hermitages and crumbled faux-Classical temples appeared in formal gardens, designed to provoke a particular set of emotions in the observer and encourage musing on the aesthetics of pleasurable decay.*
6. Holtorf, Cornelius. „A Theory of Ruin-value“. – В: *Monumental Past* [онлайн]. 21.12.2004. [прегледан 01.09.2013]. <https://tspace.library.utoronto.ca/citd/holtorf/7.4.html> • ... *the only appropriate architectural expression for an eternal empire. ... He saw architecture as a political weapon and as built propaganda.*
7. Ruin value. – В: *Wikipedia, The Free Encyclopedia* [онлайн]. 28.02.2013. [прегледан 01.09.2013]. http://en.wikipedia.org/wiki/Ruin_value
8. Speer, Albert. *Inside the Third Reich*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1970. [чрез Holtorf, C. 2004.] • *My „theory“ was intended to deal with this dilemma. By using special materials and by applying certain principles of statics, we should be able to build structures which even in a state of decay, after hundreds or (such were our reckonings) thousands of years would more or less resemble Roman models.*
9. Riegl, A. 1903. стр. 73. • *The age value of a monument reveals itself at first glance in the monument's outmoded appearance.*
10. Harrison, R., Schofield, J. 2010. • *the recent and contemporary past.*
11. Andreassen, E., Bjerck, H., Olsen, B. *Persistent memories. Pyramiden – a Soviet Mining Town in the High Arctic*. Trondheim: Tapir Academic Press, 2010.
12. Harrison, R., Schofield, J. 2010. • ... *considered to be representative of accelerated rate of change, not only of their material and structural makeup or past purpose but also in many cases of society as a whole.*
13. DeSilvey, C., Edensor, T. 2012. • ... *factories, foundries and mills; military installations and Cold War remnants; post-Socialist state-built architecture; abandoned rural settlements; urban wastelands and edgelands; derelict rail and transportation networks; maritime relics...*
14. Smithson R. *Robert Smithson: The Collected Writings*. Berkeley, CA: University of California Press, 1996. [чрез DeSilvey, C., Edensor, T. 2012.]
15. Edensor, T. *Industrial ruins. Space, aesthetics and materiality*. Oxford and New York: Berg, 2005. • *The „heritage ruin“ is often staged, neat and picturesque, providing visitors with a disciplined and purified space.*
16. Печатница Неопринт I – промяна на фасадата. – В: *Климент Иванов Архитекти* [онлайн]. [прегледан 01.09.2013]. <http://www.klimentivanov.com/project/public/57>
17. Porn. – В: *Oxford Dictionaries Online* [онлайн]. [прегледан 01.09.2013]. <http://oxforddictionaries.com> • *[in combination or with modifier] television programmes, magazine, books, etc. that are regarded as emphasizing the sensuous or sensational aspects of a non-sexual subject and stimulating a compulsive interest in their audience.*